

УДК 376-054-056.26

С.О. Хоменко, І.В. Хмелєвська
svitlana.aspirantka@ukr.net
irina.vh@mail.ru

ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ДІТЯМ РАННЬОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ: СУЧАСНІ ФОРМИ

Khomenko S.O., Khmelevskaya I.V. Organization of psychological and pedagogical assistance to early age children with disorders of mental and physical development: up-to-day forms / Khomenko S.O., Khmelevskaya I.V.// Actual problems of the correctional education : Ministry of Education and Science of Ukraine, National Pedagogical Drahomanov University, Kamyanets-Podilsky Ivan Ohyenko National University / edited by V.M. Synjov, O.V. Havrilov. – Edition VI. Issue 2.- Kamyanets-Podilsky: Medobory-2006, 2015.– P. 244–256

С.О. Хоменко, І.В. Хмелєвська. Організація психолого-педагогічної допомоги дітям раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку: сучасні форми. Досліджено проблему організації психолого-педагогічної допомоги дітям раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку. Здійснено аналіз наукової літератури з питань медико-психолого-педагогічної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Авторами зазначено, що правильно організована корекційно-педагогічна робота, розпочата в ранньому віці (з перших місяців життя), визначає успішність усебічного розвитку дитини, сприяє досягненню дитиною з проблемами у розвитку близького до вікової норми рівня і дозволяє дитині максимально рано влитися в середовище однолітків, що нормально розвиваються. Описано сучасні напрями та форми організації психолого-педагогічної допомоги дітям раннього віку з різними порушеннями розвитку. Обґрунтовано актуальність проблеми організації й змісту психолого-педагогічної допомоги дітям, які потребують корекції психофізичного розвитку та пошуку нових організаційних форм допомоги, методів і прийомів навчання й виховання. Відображено основні функції центрів реабілітації як принципово нових форм установ, які надають комплексну психолого-медико-педагогічну допомогу на міждисциплінарній основі.

Ключові слова: реабілітація, порушення психофізичного розвитку, діти раннього віку, психолого-педагогічна допомога.

С.О. Хоменко, И.В. Хмелевская. Организация психолого-педагогической помощи детям раннего возраста с нарушениями психофизического развития : современные формы. Исследуется проблема организации психолого-педагогической помощи детям раннего возраста с нарушениями психофизического развития. Осуществлен анализ научной литературы по вопросам медико-психолого-педагогической реабилитации детей с нарушениями психофизического развития. Авторами отмечено, что правильно организованная коррекционно-педагогическая работа, начатая в раннем возрасте (с первых месяцев жизни), определяет успешность всестороннего развития ребенка, способствует достижению ребенком с проблемами в развитии близкого к возрастной норме уровня и позволяет ребенку максимально рано влиться в среду одноклассников, которые нормально развиваются. Описаны современные направления и формы организации психолого-педагогической помощи детям раннего возраста с разными нарушениями развития. Обоснована актуальность проблемы организации и содержания психолого- педагогической помощи детям, которые нуждаются в коррекции психофизического развития и поиска новых организационных форм помощи, методов и приемов учебы и воспитания. Отображены основные функции центров реабилитации как принципиально новых форм учреждений, которые оказывают комплексную психолого-медико-педагогическую помощь на междисциплинарной основе.

Ключевые слова: реабилитация, нарушения психофизического развития, дети раннего возраста, психолого- педагогическая помощь.

Постановка проблеми. За даними ВООЗ (2004) у світі щорічно народжується 4–5 % дітей із вродженими вадами розвитку (ВВР), серед яких 25–30 % – із вадами розвитку ЦНС, які є однією з провідних причин первинної дитячої інвалідності й складають 60 % у структурі дитячої інвалідності (А. Акольцева, 2011). Як наслідок, це не тільки неврологічна захворюваність, але й низька якість подальшого життя, що потребує комплексного здійснення заходів із раннього виявлення цієї категорії дітей і надання їм кваліфікованої допомоги. Положення Л. Виготського про складну динамічну взаємодію органічного й соціального чинників у розвитку дитини при різних варіантах порушень, значущість раннього вікового періоду у формуванні повноцінної, соціалізованої особистості у сфері спеціальної педагогіки і психології (Т. Волосовець, О. Єкжанова, М. Малофєєв, Н. Манько, О. Приходько, Ю. Разенкова, О. Стребелева, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.) закономірно набувають актуальності проблеми теоретичного й практичного обґрунтування шляхів надання ефективної психолого-педагогічної допомоги дитині раннього віку у створенні педагогічних умов на основі особистісно-орієнтованого підходу [2; 8].

Аналіз досліджень і публікацій. Особливості організації

лікувально-реабілітаційної, корекційно-освітньої й психолого-педагогічної роботи та шляхи їх вирішення висвітлено в працях вітчизняних і зарубіжних вчених (В. Бондар, В. Синьов, Є. Соботович, В. Тарасун, Л. Шипіцина, М. Шеремет, М. Шевченко та ін.). Окремі аспекти медико-психолого-педагогічної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку та їхня підготовка до інтеграції в суспільство розглядалися у працях дослідників (В. Андрієнко, Г. Бекетова, В. Берзін, В. Козявкін, В. Мартинюк, В. Гудоніс, В. Журова, А. Обухівська, А. Максименко, І. Моргуліс, Г. Мустафаєва, А. Шевцов та ін.), зокрема заслуговують на увагу роботи, які розглядають альтернативні підходи до організації психолого-педагогічної роботи в умовах спеціалізованих реабілітаційних центрів (А. Панова, Б. Шапіро, О. Холстова, Л. Алексеєва, Р. Сулейменова, М. Уільям, С. Дж. Вітелло, Д. Митхоч та ін.) [9].

Концепція державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року (2010), закони України «Про освіту» (1996), положення «Національної доктрини розвитку освіти» (2002) наголошують, що держава зобов'язується забезпечувати підтримку дітей з особливостями психофізичного розвитку й рівний доступ до здобуття якісної освіти шляхом:

- створення для всіх дітей зазначеної категорії умов для здобуття безоплатної освіти в державних і комунальних навчальних закладах;
- своєчасного виявлення та проведення діагностики дітей та визначення адекватних форм психолого-педагогічної та соціально-медичної допомоги;
- забезпечення варіативності здобуття якісної базової освіти відповідно до здібностей та індивідуальних можливостей дітей;
- створення системи допомоги батькам та педагогам у навчанні та вихованні дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, забезпечення їх інтеграції в загальноосвітній простір;
- формування мережі закладів корекційної та реабілітаційної допомоги для дітей дошкільного та шкільного віку.

Оскільки залишаються актуальними проблеми організації й змісту психолого-педагогічної допомоги дітям, які потребують корекції психофізичного розвитку та пошуку нових організаційних форм допомоги, методів і прийомів навчання і виховання, то *метою* даної статті є вивчення організаційних форм допомоги дітям раннього віку з психофізичними порушеннями в сучасних умовах. Відповідно до поставленої мети нами було окреслено *завдання* дослідження, а саме:

- охарактеризувати сучасний стан надання психолого-педагогічної допомоги дітям раннього віку з психофізичними порушеннями;
- вивчити сучасні форми організації психолого-педагогічної

допомоги дітям раннього віку з різними порушеннями розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система спеціальної освіти в Україні являє собою багатоваріативну модель, яка включає різні форми допомоги дітям з особливостями психофізичного розвитку. Ці форми відрізняються як за організаційно-технічними показниками (терміни, розташування закладів), так і за змістовними параметрами (форма навчання, навчальні плани і програми тощо). Така різноманітність форм допомоги зумовлена низкою причин, основною з яких є бажання надати максимально можливу допомогу дитині, що має порушення розвитку [4]. Правильно організована корекційно-педагогічна робота, розпочата в ранньому віці (з перших місяців життя), визначає успішність усебічного розвитку дитини, сприяє досягненню дитиною з проблемами у розвитку близького до вікової норми рівня і дозволяє дитині максимально рано влитися в середовище однолітків, що нормально розвиваються. Це нова інклюзивна модель навчання, що передбачає спільне навчання та перебування дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку з їхніми здоровими однолітками, тобто система освітніх послуг в умовах загальноосвітнього закладу, що базується на принципі забезпечення рівного доступу до якісної освіти, права дітей навчатися за місцем проживання. Тому діти раннього віку з особливостями психофізичного розвитку є об'єктом особливої уваги держави. Для забезпечення їхнього загального психофізичного розвитку та підготовки до навчання в школі створено розгалужену мережу спеціальних дошкільних та реабілітаційних закладів. Вона охоплює 142 спеціальних дошкільних закладів для всіх категорій дітей, а також спеціальні групи, які відкриті при 1,2 тис. дошкільних закладів загального типу. Усього вихованням у них охоплено близько 45 тис. дітей [1]. Зараз в Україні існує 478 реабілітаційних установ для дітей з особливими потребами. Реабілітаційні послуги дітям-інвалідам у системі органів праці та соціального захисту населення надають 234 центри соціальної реабілітації, які відвідують близько 20 тис. інвалідів. Також у підпорядкуванні Міністерства праці та соціальної політики України 208 центрів ранньої реабілітації для дітей з порушеннями розвитку [6].

Період раннього дитинства має ряд якісних фізіологічних і психічних особливостей, які вимагають створення спеціальних умов для розвитку дітей цього віку. Нині в Україні одним із найактуальніших напрямів спеціальної педагогіки і психології є рання допомога дітям раннього віку з виявленими порушеннями в розвитку, тобто система (комплекс) заходів, що включають виявлення, обстеження, корекцію фізичних і психічних порушень, індивідуалізоване навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку у віці до трьох років, медико-психолого-педагогічний супровід в умовах сім'ї, закладах освіти та охорони здоров'я.

Оскільки важливе значення для охорони та укріплення здоров'я дітей раннього віку має профілактична робота й запобігання фізичним,

розумовим, психічним і сенсорним вадам та попередження переходу вад у постійне функціональне обмеження чи інвалідність, то сформувався два напрями: медико-педагогічний і психолого-педагогічний супровід.

Медико-педагогічний супровід для попередження інвалідизації дитячого населення реалізується центрами планування сім'ї, медико-генетичними центрами, жіночими консультаціями, центрами й відділеннями перинатології та неонатології, які надають різносторонню допомогу новонародженим та їх батькам, а саме: своєчасна профілактика, діагностика та лікування новонароджених із вадами розвитку й ушкодженнями нервової системи, проведення скринінгу новонароджених на фенілкетонурію та вроджений гіпотиреоз, що призводять до розумової відсталості [3].

Спеціалізовану медико-педагогічну допомогу дітям із порушеннями психофізичного розвитку умовно поділяють на три етапи. *Перший етап* – спеціалізована допомога дітям раннього віку. Вона характеризується акцентом на медичну допомогу з мінімальним диференціюванням установ залежно від нозологічної приналежності патології. *Другий етап* – спеціалізована допомога дітям дошкільного віку. На цьому етапі все більшу питому вагу набуває педагогічна допомога і відбувається диференціація спеціалізованих установ залежно від нозології. *Третій етап* – спеціалізована допомога дітям шкільного віку. На цьому етапі основна увага приділяється педагогічним заходам із максимальною диференціацією установ залежно від нозології, завдань трудової і соціальної адаптації.

На першому етапі спеціалізована допомога дітям із патологією і порушеннями розвитку здійснюється пологовими будинками, пренатальними центрами, будинками дитини, санаторіями, яслами, поліклініками і психоневрологічними диспансерами. Усі ці установи знаходяться у підпорядкуванні Міністерства охорони здоров'я. Попередження інвалідності може передбачати не лише здійснення заходів медичного характеру, зокрема, надання первинної медико-санітарної допомоги, передродовий та післяпологовий догляд, але і ранню стимуляцію розвитку дитини з метою профілактики виникнення вторинних відхилень у процесі становлення психофізичних функцій [12].

Скринінг факторів ризику проводиться при первинному зверненні батьків в генетичну або жіночу консультацію. У період вагітності при ретельному контролі за розвитком плоду у разі наявності факторів ризику й несприятливого протікання вагітності майбутній матері рекомендують профілактичне лікування [8]. Також проводиться вибір правильної техніки ведення пологів.

У пологовому будинку у перші години після народження у дитини обстежують стан її органів, тканини, нервової системи. Усі ці заходи від моніторингу стану вагітної жінки до виходжування дитини з порушеннями в розвитку забезпечують комплексний підхід у проведенні медичного аспекту абілітації. Виявлення ранніх структурних змін у

головному мозку новонароджених є раннім об'єктивним прогностичним критерієм майбутніх порушень психомоторного розвитку різного ступеня тяжкості та супутніх їм мовленнєвих розладів. Проводиться облік новонароджених навіть із слабо вираженою патологією, що дозволяє віднести дитину до «групи ризику», зокрема особливу увагу приділяють таким дітям: недоношеним, близнюкам; дітям, які перебувають на штучному вигодовуванні; дітям, які перенесли асфіксію, пологову травму; хворим на рахіт, гіпотрофію, анемію, діатез; дітям, які часто хворіють на гострі респіраторні захворювання. Ці діти належать до групи підвищеного ризику й підлягають клінічному обстеженню разом із фахівцями (невропатологом, окулістом, хірургом, отоларингологом та ін.) за індивідуальним графіком.

Таким чином, завдання пологового будинку полягає в тому, щоб виявити дітей «групи ризику» (народжених з асфіксією, внутрішньочерепною родовою травмою, недоношених тощо) та здійснювати інтенсивну терапію з метою максимальної компенсації і профілактики їх тяжких наслідків: серцево-судинної і дихальної недостатності, корекції неврологічних розладів, а також клінічне, біохімічне і патогенетичне обстеження новонароджених.

Завдання спеціалізованих стаціонарів і відділень із перинатальною патологією полягає в комплексному обстеженні дітей з метою ранньої диференціальної діагностики вроджених, спадкових, і набутих захворювань нервової системи та раннє комплексне лікування: ортопедичний режим, лікувальну гімнастику, масаж, фізіотерапію, медикаментозні препарати, дієтолікування, що сприяє своєчасному розвитку вікових рухових, мовленнєвих, психічних навичок та попередженню затримки психомоторного розвитку і важкої інвалідності. Далі діти поступають у спеціалізовані будинки дитини, ясла, під нагляд дитячої поліклініки, де продовження терапії й медико-педагогічних заходів здійснюється лікарем-невропатологом, педіатром, логопедом, дефектологом, психологом, методистами лікувальної фізкультури, вихователями [8].

У поліклініці на дитину оформляється «Карта індивідуального розвитку дитини» (до настання 15 років), де відзначають динаміку фізичного та психічного розвитку, особливості вигодовування, порушення розвитку, дані про захворювання. При виявленні дітей групи ризику за показниками порушення психомоторного розвитку і відсутності належної позитивної динаміки, що фіксується в профілях-графіках, які візуально відображають проблемні параметри, цих дітей логопед, психолог направляє у відповідні центри для більш поглибленого вивчення і для надання ранньої спеціальної допомоги у відповідних спеціальних закладах [5]. Проте, незважаючи на важливе значення медикаментозної терапії дітей, ще важливішим є забезпечення комплексу заходів, спрямованих на стимуляцію вікового розвитку і становлення рухових, мовленнєвих і психічних функцій.

На другому етапі більша увага приділяється педагогічним і виховним заходам, а медичне обслуговування полягає в спостереженні за загальним станом здоров'я, здійсненні підтримуючої терапії. Завдання вирішують працівники в умовах спеціалізованих стаціонарів, санаторіїв, дитячих будинках, дошкільних закладах, групах при школах-інтернатах, районних поліклініках і психоневрологічних диспансерах. Проте, незалежно від відомчої приналежності в цих установах зберігається принцип комплексності й наступності. Медико-педагогічна допомога в спеціалізованих установах будується з урахуванням глибини, специфіки ураження, віку дитини й відповідно до тяжкості та специфіки визначають завдання педагогічних заходів, які полягають у розвитку, навчанні і вихованні засобами освіти.

Отже, однією з актуальних проблем сучасної освіти є збереження і зміцнення стану здоров'я підростаючого покоління починаючи з перших днів життя. Для її вирішення необхідно розробляти і впроваджувати в практику роботи медико-педагогічну модель допомоги дітям раннього віку з різними порушеннями розвитку.

Психолого-педагогічний супровід передбачає створення оптимальних умов для психофізичного і соціального розвитку дитини раннього віку, стимуляцію її потенційних можливостей в процесі спеціально організованої взаємодії дитини з однолітками, батьками і навколишнім світом. Варіативні форми дошкільної освіти, як правило, створюються на базі освітніх установ із метою збільшення охоплення дітей послугами дошкільної освіти й передбачають різний режим перебування дітей як з нормальним розвитком, так і з обмеженими можливостями здоров'я. До варіативних форм дошкільної освіти для дітей з двох місяців відносяться: група короткочасного перебування; центр ігрової підтримки дитини; консультативний пункт; служба ранньої допомоги; лекотека; сімейний дитячий садок (група) тощо.

1. Група короткочасного перебування – варіативна форма організації дошкільної освіти в режимі неповного дня (до 5 годин), що створюється для дітей раннього і дошкільного віку з метою забезпечення їх усебічного розвитку і надання консультативно-методичної підтримки їх батькам в організації виховання і навчання дитини, її соціальної адаптації і формуванні передумов навчальної діяльності, зокрема «Адаптаційна група» – для дітей від двох місяців до трьох років з метою забезпечення ранньої соціалізації дітей і адаптації їх до вступу в ДНЗ; «Група вечірнього перебування» – для дітей від двох до семи років, мета якої полягає в наданні допомоги батькам у вихованні і навчанні дітей, організації догляду за дітьми; «Група для дітей з порушеннями в розвитку» – для дітей від двох до семи років, спрямована на надання систематичної психолого-медико-педагогічної допомоги дітям із проблемами здоров'я, виховання і навчання та консультативно-методичної підтримки батькам.

2. Центр ігрової підтримки дитини є організаційною формою надання дошкільної освіти, психолого-педагогічної допомоги дітям у

віці від двох місяців до трьох років у режимі короткочасного перебування дітей в дошкільних освітніх установах на основі сучасних методів організації ігрової діяльності.

3. Консультативні пункти створюються для батьків і дітей у віці від одного року. Основна мета їх діяльності полягає в забезпеченні єдності і наступності сімейного і громадського виховання, надання психолого-педагогічної допомоги батькам у підтримці розвитку особистості дитини.

4. Служба супроводу сім'ї дитини раннього віку в умовах дошкільної установи. Основною метою організації моделі супроводу є створення оптимальних умов психічного і соціального розвитку дитини раннього віку, стимуляція його потенційних можливостей в процесі спеціально організованої взаємодії дитини з батьками і навколишнім світом.

5. Лекотека. У перекладі зі шведської мови слово «лекотека» («Lekotek») означає «leko» – «іграшка» і «tek» – «зібрання», «колекція». Лекотека – це служба ранньої допомоги дитині, що створюється з метою забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей від двох місяців із порушеннями розвитку для соціалізації, формування передумов навчальної діяльності, підтримки розвитку особистості дитини і надання психолого-педагогічної допомоги батькам. Концепція лекотек передбачає взаємодію батьків з дитиною в природному для раннього віку ігровому середовищі ефективними ігровими методами за сприяння й під керівництвом кваліфікованої команди фахівців – педагогів, психологів, логопедів, дефектологів [13].

Велика частина лекотек в європейських країнах інтегрована у великі абілітаційні центри, які забезпечують комплексне (медико-соціально-психолого-педагогічне) обслуговування сімей і дітей з відхиленнями в розвитку. В Україні перша лекотека «Сонце у долоньках» створена Харківським центром реабілітації молодих інвалідів і членів їх сімей «Право вибору» та Харківською обласною спеціалізованою гімназією-інтернатом для сліпих дітей ім. В. Г. Короленка в рамках проекту «Сходинки подолання».

Отже, реалізація права дитини на життя в сім'ї і підвищення якості життя сімей, що виховують дітей раннього віку зумовлюють упровадження в практику психолого-педагогічної моделі супроводу сім'ї дитини раннього віку, використовуючи різні форми організації: групи дітей раннього віку дошкільної освітньої установи; групи короткочасного перебування дітей раннього віку на базі дошкільної освітньої установи; консультативно-діагностичний пункт на базі дошкільної освітньої установи, що має кваліфікованих фахівців із питань розвитку дітей раннього віку; домашнє візитування тощо.

Оскільки рання допомога носить комплексний характер, то інноваційна стратегія організації ранньої спеціалізованої допомоги дітям із порушеннями розвитку є створення принципово нових форм установ на міждисциплінарній основі, зокрема навчально-реабілітаційних

центрів. Навчально-реабілітаційний центр – це заклад освіти, який забезпечує умови для відновлення здоров'я, соціальної адаптації, професійної орієнтації дітей, що мають органічні та функціональні захворювання внутрішніх органів та систем або вади психофізичного розвитку. У своїй діяльності вони керуються законами «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Положенням про навчально-реабілітаційний Центр» (1997) МОН України. Організація ранньої допомоги в умовах навчально-реабілітаційних центрів вимагає визначення змісту, структури і форми надання психолого-медико-педагогічної і соціальної допомоги дітям раннього віку з порушеннями розвитку на основі Концепції становлення і розвитку особистості дитини переддошкільного віку з особливостями у розвитку (В. Тарасун, 2010), рекомендованих програм у 2014-2015 навчальному році як загальноосвітніх від двох до семи років «Дитина», 2012 (наук. кер.: О. Проскура, Л. Кочина, В. Кузьменко, Н. Кудикіна); від народження до семи років «Дитина в дошкільні роки» (наук. кер. К. Крутій, 2012); від 3 до 6 років «Українське дошкільня» (авт. кол.: О. Білан, Л. Возна, О. Максименко та ін., 2013), комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» (авт. Л. Калуська, 2013), складовими якої є підпрограми «Немовлятко» для дітей першого року життя, «Малюшко» – другого, «Мовляшко» – третього років життя; «Оберіг» (наук. кер.: А. Богущ, 2014) включає пренатальний і перинатальний періоди розвитку та виховання дітей до трьох років, так і спеціальних, розроблених відповідно до віку і вад дітей на основі яких діють різні служби, зокрема, служба роботи з сім'ями вихованців; ранньої корекційної допомоги; групи тимчасового перебування тощо [11].

Відмінною рисою навчально-реабілітаційного центру є інтеграція соціально-психологічних, педагогічних і терапевтичних програм ранньої допомоги, де центром роботи є психічне і соматичне здоров'я, розвиток особистості дитини раннього віку за безпосередньої участі батьків, особливо матері, на основі комплексного і системного підходів. Комплексний підхід передбачає взаємодію діагностико-консультативного, лікувально-відновлювального, корекційно-реабілітаційного, навчально-виховного та соціального напрямів роботи з дитиною, яку здійснює команда різнопрофільних фахівців, батьків і волонтерів.

Системний характер зумовлює наявність у роботі структур різних рівнів, індивідуальних і групових форм корекційних занять, відновлювальної, розвивальної та запобігаючої спрямованості, освіти й розвитку дітей на основі запровадження оновленого змісту й інноваційних технологій навчання. У своїй діяльності педагогічний колектив використовує палітру різноманітних технологій, спрямованих на розвиток базових якостей дитини раннього віку: Технології раннього навчання Глена Домана; Методику Масару Ібука; Методику Джекі Сілберг; Методика Сесіль Лупан; Театр фізичного розвитку та

оздоровлення дітей, М. Єфименка; Технологію саморозвитку М. Монтесорі; Розвивальні ігри Б. і О. Нікітіних тощо.

Основною метою навчально-реабілітаційного центру є створення умов для ранньої стимуляції і корекції розвитку дітей з порушеннями, зокрема: раннього віку з порушеннями розвитку; з розумовою відсталістю помірної форми; із складною структурою порушень; соматично ослаблені діти тощо.

До основних функцій центрів реабілітації можна віднести діагностичну, корекційну, розвивальну, освітню, виховну тощо. У більшості центрів комплексна медико-психолого-педагогічна діагностика дітей раннього віку здійснюється за участі мультидисциплінарної команди фахівців, до якої входять: соціальний педагог, логопед, дефектолог, психолог, реабілітолог, соціальний працівник, медичний персонал, тобто медико-педагогічна і психолого-педагогічна робота фахівців інтегрується і переплітається [10].

Мультидисциплінарний підхід у роботі реабілітаційних центрів із дітьми раннього віку з порушеннями розвитку забезпечує надання комплексу послуг у різних формах педагогічної роботи: з побутової реабілітації (навчання елементів самообслуговування та норм елементарної поведінки в різних мікросоціумах); із психологічної корекції; лікувально-оздоровчі заняття в облаштованих кімнатах, басейнах тощо; консультування батьків з юридичних, правових, психолого-педагогічних питань; психологічні тренінги; ігротеки, навчальні курси; групи тимчасового перебування; гуртки та творчі майстерні; групи психологічної підтримки батьків; виставки творчих робіт дітей; екскурсії, свята, конкурси; клуби спілкування та за інтересами для дітей та їхніх батьків [7].

Оскільки сім'я є складовою в системі соціальних інститутів корекційної спрямованості, то саме батьки створюють середовище, в якому проходить процес первинної соціалізації дитини; у сім'ї проектується модель міжособистісних стосунків, формуються ціннісні орієнтації особистості, стиль взаємовідносин. Співпраця корекційних педагогів з сім'ями, що виховують дітей з порушеннями розвитку, є важливою умовою ефективної корекційно-реабілітаційної роботи. В умовах реабілітаційного центру робота із сім'ями проводиться системно, що суттєво відрізняється від традиційних закладів, більшість з яких є інтернатними [11].

Функціонування навчально-реабілітаційних центрів як інноваційної форми організації системи ранньої комплексної допомоги дітям з порушеннями розвитку мінімізує в дошкільній популяції частину дітей, які до моменту навчання в початковій школі зазнають труднощів, які, у свою чергу, не дозволяють їм навчатися в масовій школі або в умовах інклюзивного навчання. При цьому є можливість забезпечення умов для вибору адекватного індивідуального освітнього маршруту, що якісно підвищує освітню компетентність дітей напередодні навчання у школі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Організація психолого-педагогічної допомоги дітям раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку в сучасних умовах передбачає інноваційні напрями: організацію навчально-реабілітаційних центрів; упровадження нових форм допомоги: груп короткочасного перебування, центрів ігрової підтримки, консультативних пунктів, служб супроводу сім'ї дитини раннього віку, лекотек тощо; організацію ранньої комплексної допомоги дітям раннього віку в умовах навчально-реабілітаційних центрів на основі комплексного і системного підходів і поєднання медико-педагогічних і психолого-педагогічних заходів та їх інтеграції у медико-психолого-педагогічному тобто реабілітаційному супроводі. Подальше коло досліджень цієї проблеми може бути спрямоване на удосконалення існуючих та пошук нових ефективних рішень спеціальної допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку в умовах сім'ї.

Список використаних джерел

- 1. Бондар В. І.** Стан спеціальної освіти та динаміка її змін. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод. зб. / В. І. Бондар / Ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін. – К. : Контекст, 2000. – 336 с.
- 2. Борякова Н. Ю.** Педагогические системы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии / Н. Ю. Борякова. – М. : АСТ, Астрель. – 2008.
- 3. Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2011 року) / С. Ю. Аксьонова, М. Ю. Варбан, О. А. Васильєв та ін. – К.: 2012. –188 с.**
- 4. Инклюзивное образование в Европе и России: опыт, проблемы и перспективы :** мат. Междунар. науч.-практ. конф. (г. Астрахань, 24 сентября 2008 г.) / под. ред. Л. Н. Давыдовой. – Астрахань : Изд. дом «Астраханский университет», 2009. – 89 с.
- 5. Кожевникова Е. В.** Санкт-Петербургская программа «Абилитация младенцев» – первая в России программа раннего вмешательства / Е. В. Кожевникова, В. Ж. Мухамедрахимов, Л. А. Чистович // Педиатрия. – 1995. – №4.
- 6. Колупаєва А.** Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення [Електронний ресурс] / Колупаєва А. – 2010. – Режим доступу : http://slovyanochka.at.ua/publ/inkluzivna_osvita_v_konteksti_realij_sogodennja/1-1-0-53.
- 7. Лиска С. І.** Педагогічні умови ефективного функціонування регіональних центрів ранньої соціальної реабілітації для дітей з обмеженими можливостями / С. І. Лиска, О. П. Глоба // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. –2011. – № 23(234). — С. 50–59.
- 8. Логопедия:** [Учеб. для студ. дефектол. фак. пед. высш. учеб. заведений] / под ред. Волковой Л. С., Шаховской С. Н. – [3-е изд., перераб. и доп.] – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 680с. – (Коррекционная педагогика).
- 9. Ляшенко В. І.** Формування життєвої компетентності дітей-інвалідів у центрах ранньої соціальної реабілітації: автореф. дис. канд. пед. наук : спец.13.00.05 / В. І. Ляшенко. – Луганськ, 2005. – 20 с.
- 10. Макарова Н. В.** Психолого-педагогическая помощь детям раннего возраста с нарушениями развития

в условиях дошкольного образовательного учреждения: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / Н. В. Макарова. – М, 2007. **11. Миронова С. П.** Основы коррекционной педагогики : навчально-методичний посібник / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвеева ; [за заг. ред. С. П. Миронової]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун. ім. Івана Огієнка, 2010. – 264 с. **12. Назарова Н. М.** Специальная педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. И. Аксенова, Б. А. Архипов, Л. И. Белякова и др.; под ред. Н. М. Назаровой. – 4-е изд., стер. – М. : Изд. центр «Академия» –2005. – 400 с. **13. Пискун О. Ю.** Лекотека как новая форма социализации и образования детей с ограниченными возможностями здоровья / О. Ю. Пискун, Т. П. Есипова. – Новосибирск, 2011. – 112 с.

Spisok vikoristаниh dzherel

1. Bondar V. I. Stan spetsialnoyi osviti ta dinamika yiyi zmin. Kroki do kompetentnosti ta integratsiyi v suspilstvo: nauk.-metod. zb. / V. I. Bondar / Red. kol. N. Sofiy (golova), I. Ermakov (kerivnik avtorskogo kolektivu i naukoviy redaktor) ta in. – K. : Kontekst, 2000. – 336 s. **2. Boryakova N. Yu.** Pedagogicheskie sistemyi obucheniya i vospitaniya detey s otkloneniyami v razvitii / N. Yu. Boryakova. – M : AST, Astrel. – 2008. **3. Derzhavna dopovid pro stanovische ditey v Ukrayini (za pidsumkami 2011 roku) / S. Yu. Aksonova, M. Yu. Varban, O. A. Vasilev ta in. – K.: 2012. –188 s. **4. Inklyuzivnoe obrazovanie v Evrope i Rossii: opyt, problemyi i perspektivy : mat. Mezhdunar. nauch.prakt. konf. (g. Astrahan, 24 sentyabrya 2008 g.) / pod. red. L. N. Davyidovoy. – Astrahan : Izd. dom «Astrahanskiy universitet», 2009. – 89 s. **5. Kozhevnikova E. V.** Sankt-Peterburgskaya programma «Abilitatsiya mladentsev» – pervaya v Rossii programma rannego vmeshatelstva / E. V. Kozhevnikova, V. Zh. Muhamedrahimov, L. A. Chistovich // Pediatriya. – 1995. – №4. **6. Kolupaeva A.** Inklyuzivna osvita v konteksti realiy sгодennya [Elektronniy resurs] / Kolupaeva A. – 2010. – Rezhim dostupu : http://slovyanochka.at.ua/publ/inkluzivna_osvita_v_konteksti_realij_sгодennja/1-1-0-53. **7. Liska S. I.** Pedagogichni umovi effektivnogo funktsionuvannya regionalnih tsestriv rannoyi sotsialnoyi rehabilitatsiyi dlya ditey z obmezhenimi mozhlivostyami / S. I. Liska, O. P. Globa // Visnik LNU imeni Tarasa Shevchenka. –2011. – № 23(234). — S. 50–59. **8. Logopediya:** [Ucheb. dlya stud. defektol. fak. ped. vyssh. ucheb. zavedeniy] / pod red. Volkovoy L. S., Shahovskoy S. N. – [3-e izd., pererab. i dop.] – M. : Gumanit. izd. tsentr VLADOS, 2002. – 680s. – (Korreksionnaya pedagogika). **9. Lyashenko V. I.** Formuvannya zhittevoyi kompetentnosti ditey-invalidiv u tsestrah rannoyi sotsialnoyi rehabilitatsiyi: avtoref. dis. kand. ped. nauk : spets.13.00.05 / V. I. Lyashenko. – Lugansk, 2005. – 20 s. **10. Makarova N. V.** Psihologo-pedagogicheskaya pomosch detyam rannego vozrasta s narusheniyami razvitiya v usloviyah doskolnogo obrazovatel'nogo uchrezhdeniya: avtoref. dis. kand. ped. nauk : 13.00.07 / N. V. Makarova. – M, 2007. **11. Mironova C. P.** Osnovi korektsiyanoi pedagogiki : navchalno-metodichniy posibnik / C. P. Mironova,****

O. V. Gavrilov, M. P. Matveeva ; [za zag. red. C. P. Mironovoyi]. – Kam'yanets-Podilskiy : Kam'yanets-Podil. nats. un. im. Ivana Ogienka, 2010. – 264 s. **12. Nazarova N. M.** Spetsialnaya pedagogika: ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ucheb. zavedeniy /L. I. Aksenova, B. A. Arhipov, L. I. Belyakova i dr.; pod red. N. M. Nazarovoy. – 4-e izd., ster. – M. : Izd. tsentr «Akademiya» –2005. – 400 s. **13. Piskun O. Yu.** Lekoteka kak novaya forma sotsializatsii i obrazovaniya detey s ogranichennyimi vozmozhnostyami zdorovya / O. Yu. Piskun, T. P. Esipova. – Novosibirsk, 2011. – 112 s.

Khomenko S.O., Khmelevskaya I.V. Organization of psychological and pedagogical assistance to early age children with disorders of mental and physical development: up-to-day forms. Issues of organization of psychological and pedagogical assistance to early age children with disorders of mental and physical development are studied in the article. Analysis of the scientific literature on medical, psychological and pedagogical rehabilitation of children with disorders of mental and physical development was performed. The modern system of special education in Ukraine is described that is a many-variant model and includes various forms of assistance for children with special needs. These forms vary as for their organizational and technical indexes (time, location of schools) as well as for their content (forms of study, curricula and educational programs, etc.). The authors noted that properly organized correctional and pedagogical work started at an early age (from the first months of life) determines success of child's comprehensive development and contributes to moving of a child with developmental problems toward the age norms and allows such a child to join as much early as possible his/her yearlings, who is being developed normally. The modern trends and forms of psychological and pedagogical assistance to early age children with different developmental disorders are described. Importance of organizational and content issues of psychological and pedagogical assistance to children who are in need of correction of their psychological and physical development as well as of new organizational forms of assistance, methods and techniques of education and upbringing are justified in the article. The basic functions of rehabilitation centers are reflected as fundamentally new forms of institutions that provide comprehensive psychological, medical and pedagogical assistance on the interdisciplinary basis.

Key words: rehabilitation, disorders of mental and physical development, early age children, psychological and pedagogical assistance.

Авторський внесок: Хоменко С. О. – 60%, Хмелевська І. В. – 40%.

Received 16.04.2015

Reviewed 18.05.2015

Accepted 11.06.2015